

Politiikan populistinen yksinkertaisuus

TUULA VAARAKALLIO

Poliittinen iskulause ”Systeemi on mätä” on edustava esimerkki retoriikasta, jota ranskalainen äärioikeisto on harjoittanut hyökätessään poliittista järjestelmää vastaan. Tämä iskulause, joka kuuluu ranskaksi alun perin ”le système est pourri”, on osa retoriikkaa jota on nationalistisessa puheessa käytetty yhtä lailla 1800-luvun lopussa kuin tänäkin päivänä. Seuraavassa käsitelen ranskalaiseen äärinationalistiseen järjestelmän vastaisuuteen liittyviä teemoja yleisellä tasolla, ja nostan esille joitakin äärioikeistolaiseen liikehdintään liittyviä kysymyksiä.

Boulangistinen parlamentarismien vastainen poliittinen liikehdintä, joka sai alkunsa Ranskassa 1800-luvun lopulla, hyökkäsi nuorta tasavaltaa vastaan. Ranska oli siirtynyt tasavaltaiseen hallitusmuotoon sen jälkeen kun Napoleon III oli hävinnyt sodan Saksalle ja Napoleonin toinen keisarikunta oli luhistunut. Boulangistisen kansanedustajan ja ranskalaisen nationalismien isäksi kutsutun Maurice Barrèsin sanoin Ranskan kolmannen tasavallan poliittinen järjestelmä oli kuitenkin ”mätä ja nrjähtänyt”. Runsaat sata vuotta myöhemmin, vuonna 2004 äärioikeistolainen Front national -puolue toistaa johtajansa Jean-Marie Le Penin suulla, että Ranskan nykyinen viides tasavalta on ”turmeltunut” ja ”näennäisdemokraattinen” ja että, poliittinen systeemi on näin ollen ”ryvettynyt, korruptoitunut ja mätä”.

Kuten tämä esimerkki hyvin osoittaa, äärioikeistolaista populistista ja nationalistista puhetta lukiessa tai kuunnellessa vaikuttaa helposti siltä, että aika on pysähtynyt – samat retoriset kuviot, samat poliittiset perustelut toistuvat ajasta riippumatta.

Ensi näkemältä tämä pitää paikkansa myös äärioikeistolaisen systeeminvastaisuuden kohdalla, mutta tarkempi tarkastelu tuo esiin vaihtelua. Vaihtelu on sidoksissa luonnollisesti vallitsevaan poliittiseen tilanteeseen. Lisäksi ei nationalistista – kuten ei mitään muutakaan poliittista ajattelua yleensä – voida pitää homogeenisena. Nationalistiseen ajatteluun on aikojen saatossa sulautunut erinäisiä vaihteita sekä omasta että muista aatesuunnista.

Tarkasteltaessa äärinationalistista poliittisen järjestelmän vastaisuutta 1800-luvun lopun boulangismin ja nykyisen Front nationalin kautta voidaan todeta, että näiden molempien retoriikasta löytyy yksi protestipopulismien kulmakivistä: halu olla vastaan. Ollaan vastaan milloin mitäkään: milloin vallitsevaa järjestelmää, milloin parlamentarismia tai edustuksellista demokratiaa tai poliittista eliittiä. Vastaan oleminen leimaa myös yleisemmin äärinationalistista populistista retoriikkaa.

Tämä tarkoittaa, että poliittista järjestelmää vastaan kohdistuvan protestin lisäksi nationalistit ovat rakentaneet ohjelmansa tietynlaisen yleisen negativismin varaan. Systeemin ja sitä pönkittävän eliitin lisäksi vastustetaan yhtä lailla väärää hallitsevaa ideologiaa, väärää politiikkaa, vääriä uskontoja ja vääryyksiä siirtolaisia. Tähän äärioikeiston yleiseen ohjelmalliseen negativismiin liittyy paradoksi. Sillä eihän äärioikeistolaisella protestilla edes ajeta muutosta vaan tavoitellaan pikemminkin paluuta vanhaan, ikiaikaiseen ja traditioonalliseen, luonnolliseen pidettyyn järjestykseen.

Tällainen vastustamisen tematiikka liittyy siis olennaisesti populistiseen, ja protestipopulistiseen retoriikkaan. 1800-luvun lopun boulangistinen po-

liittinen liikehdintä oli ensimmäisiä poliittisia liikkeitä, joka vetosi suoraan äänestäjiin. Liike käytti hyväkseen keinoja, jotka voidaan katsoa ”populistiseksi”. Sen lisäksi että liike vetosi kansaan paitsi karismaattisen johtajansa, entisen sotaministeri kenraali Boulangerin hahmon kautta, sillä oli käytössään koko joukko moderneja propagandakeinoja. Poliittisen ohjelman ja vaalitulaisuuksien ohella ihmisiä lähestyttiin esimerkiksi erilaisin poliittisin oheistuottein julisteista saippuoihin tai piippuihin.

Boulangistien protesti kohdistui erityisesti kolmannen tasavallan parlamentarismia ja parlamentin vahvaa asemaa vastaan. Boulangistit eivät hyväksyneet asetelmaa, jossa perustuslaillisesti vahva mutta poliittisesti useisiin suuntauksiin pirstoutunut, ryhmäkuriton ja siten yksittäisen kansanedustajan roolia korostanut parlamentti saattoi helposti – ja usein – kaataa koalitiohallituksia. Boulangistit tuomitsivat ankarasti vallitsevaan parlamentarismiin liittyvän epävakauden. Tuolloin koalitioiden ja enemmistön muodostaminen oli jatkuva poliittisen pelin, keskustelun ja kamppailun paikka edustajainhuoneessa: laskettiinhan hallitusten elinikä vain kuukausissa. Boulangistien kritiikki kohdistui siten parlamenttiin julkisen puheen paikkana, ja parlamentaarista politiikkaa pidettiin yhtä lailla pelkkänä valtapelinä kuin pelkkänä puheena ilman todellisia tekoja. Vaihtoehdoksi tarjottiin vahvaa hallitusta, vahvaa johtajuutta ja suoraan tukeutumista kansan mielipiteeseen.

Boulangistit tuomitsivat edustuksellisen demokratian mallin ja tavoittelivat ”todellista demokratiaa” mikä tarkoitti ns. suoran demokratian vaatimusta, toisin sanoen kansanäänestysten laajaa käyttöä. Boulangistit, joita Ranskan tuolloisessa parlamentissa edusti muiden muassa Maurice Barrès, asettivat vastakkain ”korruptoituneen”, ”turhaan puhumiseen” ja politikoidumiseen omistautuneen parlamentin ja ”rehellisen pienen kansan”. Tämä boulangistien määrittelemä kansa pystyisi ratkomaan poliittiset kiistakysymykset yksinkertaisesti asiapohjalta ilman että siihen tarvittaisiin edustajapolitiikkojen välistä valtapoliittista taistelua.

Kansanäänestyksiin tukeutumisen taustalla oli siten ajatus siitä, että kansanäänestyksillä valta saataisiin palautettua kansanedustajilta takaisin kansalle. Boulangistit ja Barrès näkivät edustuslaitoksen ja poliittisen eliitin vääristävän kansan todellisia poliittisia tunteita ja jopa tahallisesti vehkeilevän kansaa vastaan. Ajatuksena oli myös, että jos kansa saisi ilman välikäsiä suoraan päättää vai-

keista poliittisista kiistakysymyksistä – kuten kirkon ja valtion suhteesta – harmonisoisi se poliittista elämää ja yhtenäistäisi poliittisesti sirpaloitunutta kansaa. Näin oletettiin, että ns. suoran demokratian malli toteuttaisi kansallisen yksimielisyyden – ja oletetusti nimenomaan sellaisen yksimielisyyden, joka olisi yhteneväinen nationalistien oman arvomaailman kanssa.

Poliittinen harmonia, yksimielisyys ja konfliktien välttäminen näkyy olennaisena osana myös toisessa järjestelmän vastaisen retoriikan edustajassa, nimittäin laajalti tunnetun nationalisti Charles Maurrasin monarkistisessa ohjelmassa. Action Française -liikkeen johtohahmo Maurras kritisoi aikalaisensa Barrèsin tavoin Ranskan kolmatta tasavaltaa. Mutta Maurras tarjosi nationalististen vaihtoehtonsa yksinvaltaisen perinnöllisen kuninkuuden eikä barresilaisen kansanäänestysdemokratian kautta. Ja vaikka Maurras syvästi halveksi ajatusta suvereenista kansasta, oli hänen suhteensa politiikkaan sikäli yhteneväinen boulangistien ja Maurice Barrèsin kanssa, että myös hän halusi päästä eroon turhista poliittisista kamppailuista ja epäpäteviksi katsomistaan poliitikoista. Maurrasin mukaan kansanedustajien ainut intressi parlamentissa oli ajaa omaa etuaan eikä kansallista etua. Poliittisen vallan palauttaminen yksinomaan kuninkaalle turvaisi Maurrasin mukaan kansallisen edun, ja samalla päätökset olisivat varmasti asiantuntevia eikä niistä tarvitsisi kiistellä.

Tämä sama ajatus olla hyväksymättä politiikan konfliktista luonnetta, tulee esiin selvästi myös nykyärioiikeistolla. Toisin sanoen myös nykyiset ääri-nationalistit tavoittelevat poliittista harmoniaa ja kaipaavat politiikan yksinkertaistamista esimerkiksi kansanäänestysdemokratiaan vetoamalla. Nykyinen Front national -puolue protestoi toki toisenlaisessa poliittisessä todellisuudessa kuin aikaisemmat liikkeet mikä tarkoittaa, että siinä kun kolmannessa tasavallassa parlamentilla oli suvereeni asema, niin nykyistä viidettä tasavaltaa voidaan luonnehtia puolipresidentiaaliseksi ja hallituskeskeiseksi.

Front national -puolue on boulangistien tapaan sekä osallistunut parlamentaariseen toimintaan että samanaikaisesti vastustanut sitä. Front nationalin järjestelmän vastaisuus ei kuitenkaan ole samassa määrin kohdistunut parlamenttia ja parlamentarismia vastaan, vaan puolue on päinvastoin käynyt kamppailua viidennen tasavallan hallituskeskeytystä vastaan. Näin puolue on lopultakin jopa

puolustanut parlamentin asemaa, joskaan ei niinkään poliittisten kamppailujen ja julkisen debatin paikkana kuin symbolisena kansallisena instituutiona. Toisin sanoen puolue on korostanut parlamenttia kansallisen poliittisen suvereenisuuden vertauskuvana yhdyntävää Eurooppaa ja globalisoituvaa maailmaa vastaan.

Keskeisin ajatus Front nationalin systeemin vastaisuudessa on kuitenkin siirtyminen nykyisestä viidennestä tasavallasta kohti kuudetta tasavaltaa. Tämä tarkoittaa puolueen ohjelmassa samantyyppistä suoran demokratian vaatimusta kuin Barrèsilla ja boulangisteilla aikoinaan. Eli Front national tahtoo siirtyä kohti kansanäänestysten demokratiaa, joka tämän nykypuolueen kielessä kulkee nimellä ”populistinen demokratia”. Front national -puolue siis jatkaa yhä sitä nationalistista linjaa, jonka mukaan poliittiset vastakkainasettelut on ylitettävä. On pyrittävä yksimielisyyteen ja kansalliseen harmoniaan.

Yhteistä kaikille tutkimilleni äärintationalistisille liikkeille onkin tietynlainen pyrkimys ja kaipuu epäpoliittisuuteen. Käsitykseni mukaan näitä kolmea järjestelmän vastaisen retoriikan edustajaa – Barrèsia, Maurrasia ja nykyistä Front nationalia – yhdistää perustavanlaatuinen politiikan ja poliittisen elämän vastaisuus. Tämä ilmenee kaipuuna politiikan yksinkertaistamiseen joko tyypistämällä politiikka kansanäänestyspäätöksiksi tai kuninkaan yksinvaltaiseksi päätöksenteoksi. Samalla tämä merkitsee poliittisen elämän merkityksen minimoimista, joka tulee esiin myös poliitikkojen halveksuntana ja poliittisten konfliktien, pelivaran ja vaihtoehtojen ylenkatsomisena.

Äärintationalistiseen retoriikkaan kuuluu siten olennaisesti poliittisen pluralismin kieltäminen ja sen epääminen, että erilaisia poliittisia vaihtoehtoja olisi syytä punnita ja niistä keskustella. Sen sijaan on vallalla käsitys ”yhdestä totuudesta”, joka perustuu luonnolliseen järjestykseen, nationalistiseen ja osittain biologissävyytteeseen perustaan, jonka olemassaolosta ei voi kiistellä tai sitä kyseenalaistaa.

Tähän liittyen äärioikeistolainen retorisesti luotu maailma on leimallisesti kaksijakoinen: se jakaantuu joko-tai -asetelmille, joko väärään ja vääristyneeseen tai oikeana pidettyyn, todelliseen todellisuuteen. Tämä on nähtävissä erityisen selvästi esimerkiksi siinä jaossa, joka äärintationalistisessa puheessa tehdään todellisen Ranskan ja virallisen, laillisen Ranskan välille. Tämä jako voidaan

huomata yhtä lailla 1800–1900 -lukujen vaihteessa kuin nykypäivänä 2000-luvulle siirryttyä.

Äärioikeistolaisessa puheessa Todellista Ranskaa edustaa nationalistinen arvomaailma ja sen mukainen poliittinen todellisuus esimerkiksi suoran demokratian vaatimuksineen. Laillinen, mutta vääristynyt Ranska sen sijaan on tämän hetkinen poliittinen todellisuus ja sen viralliset edustajat. Niinpä nykyisellä äärioikeiston ohjelmakielellä ilmaistuna vääristynyt Ranska kiteytyy Brysselin byrokraatiaa ja globalisaatiota ajaviin poliittikkoihin ja todellinen kansakunta kansallisia arvoja vaalivaan ja monikulttuurisuutta vastustavaan kansaan.

Vallitsevien poliittisten instituutioiden kyseenalaistaminen liittyy laajemmin nähtynä myös siihen poliittiseen kulttuuriin ja ideologiaan, jota nationalistit ovat edustaneet ja edustavat edelleen. Tällä tarkoitan sekä Ranskan vallankumouksen periaatteiden kyseenalaistamista että tasavaltaisen moniarvoisuuden perinteen vastaisuutta. Äärintationalistit ovat vastustaneet 1800-luvun loppupuolelta alkaen niin universalistisia ihmisoikeuksia kuin individualismiakin. Sen sijaan he ovat puoltaneet yhteisön kuten perheen ylemmyyttä yksilöön nähden, katolista kirkkoa ja uskoa, ja määrittäneet kansakuntansa pikemminkin etnisesti kuin poliittisesti.

Voi myös olettaa, että Ranskan vallankumouksen vahva perintö on synynä siihen, miksi äärintationalistinen, liberaalia edustuksellista demokratiaa ja poliittista eliittiä vastaan suuntautuva liikehdintä on ollut Ranskan poliittisessa historiassa suhteellisen pysyvä ilmiö. Tämän lisäksi ilmiön pysyvyyttä Ranskassa on selitetty sillä, ettei Ranska ole kokenut vastaavaa fasistista järjestelmää kuin Saksa tai Italia.

Äärintationalistisesta järjestelmän vastaisuudesta puhuttaessa on kuitenkin syytä muistaa, että systeemin vastaisuus ei tietenkään ole äärintationalistien yksinoikeus. Se ei ole tyypillistä pelkästään protestipopulistisille tai äärioikeistolaisille liikkeille. Esimerkiksi Ranskan kolmannessa tasavallassa parlamentarismia kritisoivat myös radikaali- ja vasemmistopiirit. Myös boulangistinen antiparlamentaarinen liike sai alkunsa ja innoituksensa ääri-vasemmältä kääntyen myöhemmin oikeistolaisemmaksi ja nationalistisemmaksi varsinkin Maurice Barrèsin mukana.

Toisaalta on myös niin, että Ranskan tavoin myös muualla Euroopassa on aika ajoin virinnyt vastaavanlaisia enemmän tai vähemmän kumouksellisia äärioikeistolaisia liikkeitä. Vielä tänäkin

päivänä erilaiset yltiökansalliset ja äärikonservatiiviset liikkeet nähdään demokratian uhkana, tai pikemminkin niin, että niiden yksiuolotteinen ja poisulkeva ideologia katsotaan vaaraksi, vaikka liike muutoin käytännössä toimisi demokratian pelisääntöjen mukaan.

Esimerkiksi viime vuoden lopulla Belgian korkein oikeus tuomitsi äärioikeistolaisen Vlaams Blok puolueen ohjelman rasistiseksi ja pakotti puolueen lakkauttamaan toimintansa. Käytännössä tämä kuitenkin merkitsi sitä, että puolue perusti itsensä uudestaan uudella nimellä. Uusi puolue jatkaa varmasti lähestulkoon samalla, tosin ehkä hie-maan peiteltyimmällä rasistisella linjalla kuin aikai-
semmin.

Tämä Belgian tapaus nostaa jälleen esiin kysymyksen, jonka ranskalaiset ovat joutuneet esittämään useasti Front nationalin kohdalla. Miten tällaisiin äärioikeistolaisiin liikkeisiin tulee suhtautua? Miten tulee suhtautua puolueeseen, joka harjoittaa enemmän tai vähemmän selkeästi ja suoraan rasistista kiihotusta? Onko demokratian mallin mukaista, että niiden ohjelmat tai tietyt julkiset väitteet julistetaan laittomiksi? Ruokkiiko kieltäminen yhä enemmän näihin liikkeisiin liittyvää protestihenkeä ja sitä mukaa jopa nostaa niiden kannatusta? Vai olisiko parempi pyrkiä keskuste-

lun ja poliittisen integroinnin kautta minimoimaan tällaisten poliittisten suuntausten vetovoimaa? Toisaalta: toisinaan taas tällaisten liikkeiden suuruisimmat ja tarkoituksellisesti tehdyt möllytykset saattaisivat vaientua itsestään, jos media jättäisi ne huomiotta.

Nykyäänhän on yhä ilmeisempää, että tällaisten liikkeiden järjestelmän vastaisuus kohdistuu nimenomaan poliittista eliittiä ja ns. virallista valtiollista ideologiaa vastaan. Toisin sanoen niiden kumouksellisuus on yhä enemmän ”ideologisesti väritynyttä” eli pikemminkin sanallisesti radikaalia kuin konkreettisesti kumoukseen pyrkivää. Osallistuvathan useimmat tällaiset eurooppalaiset ääri-liikkeet parlamentaariseen politiikkaan.

On syytä huomata, että kansallispopulististen puolueiden suosio ei ainakaan heikkene niin kauan kuin ne pystyvät esittämään itsensä poliittisina marttyyreina. Kiellettyinä on helppo vedota kansaan ja olla julkisuudessa sanoen, että ”kyllähän kansa on puolellamme ja ajattelee niin kuin me, mutta poliittinen järjestelmä ja lainsäädäntö vain ovat meitä vastaan.”

(Kirjoitus perustuu väitöskirjani ”’Rotten to the Core’. Variations of French Nationalist Anti-System Rhetoric” tarkastustilaisuuden lektioon Jyväskylän yliopistossa 19.11.2004.)

LÄHTEET

- Barrès, M. 1902. *Scènes et doctrines du nationalisme*. Paris: Editions du Trident 1987.
- Barrès, M. 1994. *Journal de ma vie extérieure*. Paris: Julliard.
- Barrès, M. 1929–1950. *Mes Cahiers (1896–1922)*. Paris: Plon.
- Bécarud, J. 1987. Maurice Barrès et le Parlement de la Belle Époque 1906–1914. Le projet de ”Livre du Parlement” et la Chambre des Députés de 1906 à 1914 d’après Mes Cahiers. Paris: Plon.
- Burke, K. 1945. *A Grammar of Motives*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press 1969.
- Defrasne, J. 1990. *L’Antiparlementarisme en France*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Front national. 1993. *Programme de gouvernement*. 300 mesures pour la renaissance de la France. Editions nationales.
- Ionescu, G., Gellner, E. (Eds.) 1969. *Populism: Its Meanings and National Characteristics*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Maurras, C. 1899. *Dictator and King*. Teoksessa J.S. McClelland (ed.), *The French Right from de Maistre to Maurras*. London: Jonathan Cape 1970.
- Maurras, C. 1900. *Enquête sur la monarchie*. Paris: Arthème Fayard 1925.
- Maurras, C. 1936. *Nos raisons contre la république, pour la monarchie*. Paris: Edition l’Action Française.
- Maurras, C. 1937. *Mes idées politiques*. Paris: Arthème Fayard.
- Mégret, B. 1996. *L’Alternative nationale*. Les priorités du Front national. Saint-Cloud: Editions nationales.
- Perelman, C. 1982. *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame, London: University of Notre Dame Press.
- Rosanvallon, P. 2000. *La démocratie inachevée*. Histoire de la souveraineté du peuple en France. Paris: Gallimard.
- Roussellier, N. 2000. *Deux formes de la représentation politique: le citoyen et l’individu*. Teoksessa M. Sadoun (ed.), *La Démocratie en France*. I: Idéologies. Paris: Gallimard.
- Roussellier, N. 2002. *Le système politique: représentation et délibération*. Teoksessa S. Berstein, M. Winock (eds.), *L’invention de la démocratie 1789–1914. Histoire de la France politique*. Paris: Seuil.
- Taguieff, P.-A. 2002. *L’Illusion populiste*. Paris: Berg International Editeurs.
- Vaarakallio, T. 2004. ”Rotten to the Core”. Variations of French Nationalist Anti-System Rhetoric. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
<http://www.frontnational.com>